

SURXONDARYONING EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH YO'LLARI.

Xudoyqulov Ilxom Jovmart o'g'li

Termiz davlat universiteti

Iqtisodiyot mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Surxondaryo viloyatining eksport salohiyatining tahlili hamda uning salohiyatini turli usullar yordamida oshirishni ko'rib chiqamiz. Bundan tashqari, eksport salohiyati bo'yicha jahon bozoridagi dominantlar tajribasi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Eksport, import, tashqi savdo balansi, tahlil.

Abstract: This article analyzes the export potential of the Surkhandarya region of the Republic of Uzbekistan and considers ways to increase its potential using various methods. In addition, the experience of the dominant players in the world market in terms of export potential is studied.

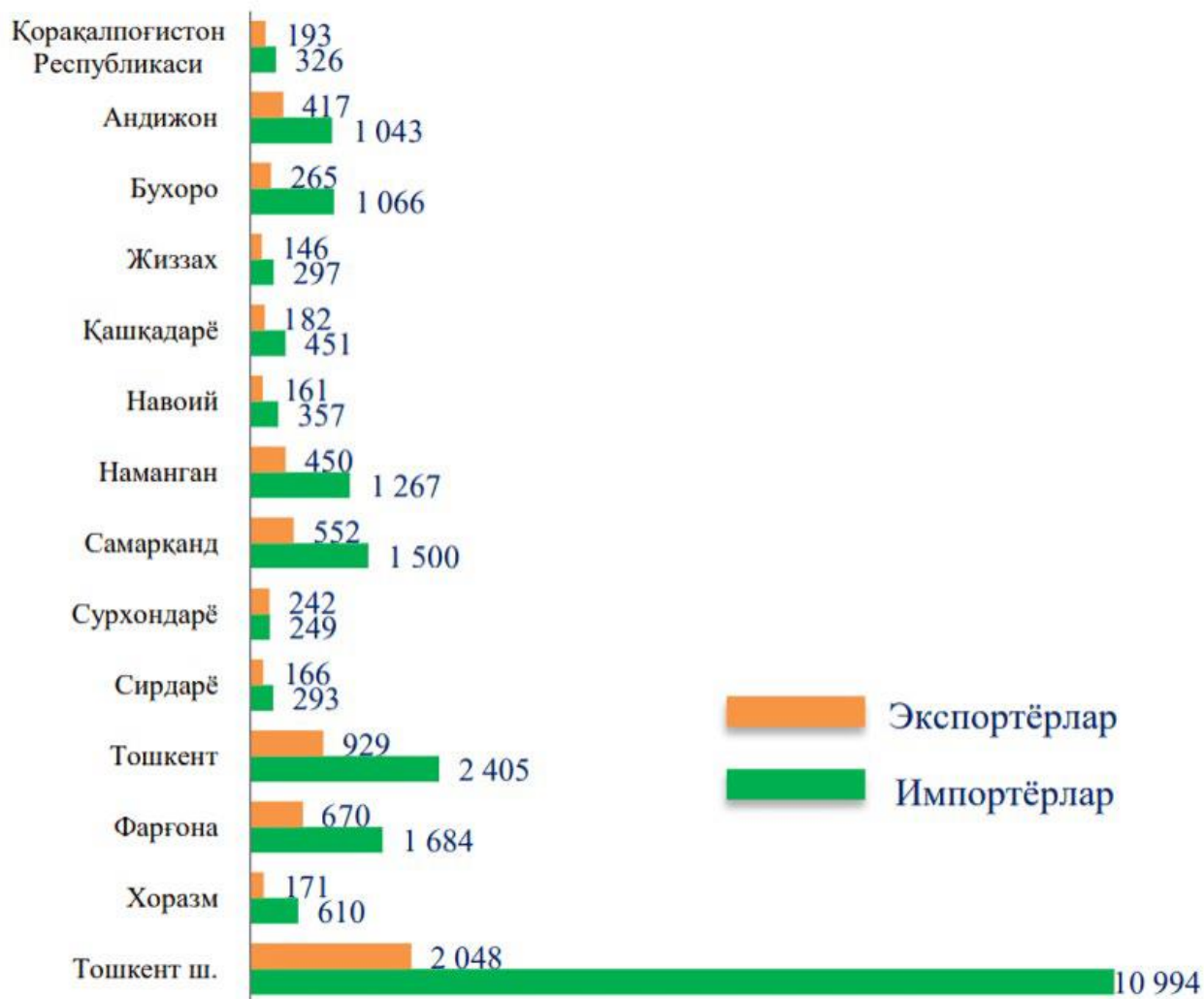
Keywords: Export, import, foreign trade balance, analysis.

Аннотация: В данной статье мы рассмотрим анализ экспортного потенциала Сурхандарьинской области Республики Узбекистан и пути повышения его потенциала различными методами. Кроме того, изучается опыт доминирующих игроков мирового рынка с точки зрения экспортного потенциала.

Ключевые слова: Экспорт, импорт, внешнеторговый баланс, анализ.

KIRISH

Eksport - bu bir mamlakatda ishlab chiqarilgan va boshqa mamlakatdagi xaridorlarga sotiladigan tovarlar va xizmatlardir. Eksport import bilan bir qatorda xalqaro savdoni tashkil qiladi. Mamlakatlar o'zlarining geografik chegaralarida cheklanib qolish o'rniga, ko'pincha ko'proq daromad va tranzaksiya imkoniyatlariga erishib, savdo uchun dunyo bo'ylab tashqi bozorlarni egallashga harakat qiladilar. Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatining eksport salohiyatini tahlil qilamiz va uning darajasini oshirish mumkin bo'lgan usullarni ko'rib chiqamiz. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi ishtirokchilari soni qariyb 30,0 mingtaga yetdi (2023 yil yanvar-sentabr oylariga nisbatan 376 taga kamaydi). Shundan eksportyorlar soni 6,7 mingta (2023 yil yanvar-sentabr oylariga nisbatan 293 taga ko'paydi)ni tashkil etgan bo'lsa, 23,9 ming (2023 yilga nisbatan 669 taga kamaydi) importyorlar tomonidan tovar va xizmatlar import qilindi.

1-rasm. O'zbekiston respublikasi tashqi savdo aylanmasi ishtirokchilari (2024-yil yanvar-sentabr, birlikda)¹

2024 yilning yanvar-sentabr oylarida eng ko'p eksportyorlar soni bo'yicha Toshkent shahri (jamiga nisbatan 30,5 %)ga, Toshkent (13,8 %), Farg'ona (10,0 %), Samarqand (8,2 %) va Namangan (6,7 %) viloyatlari yetakchi o'rin egalladi. Eksportchilarning eng kam ulushi esa Jizzax (2,2 %), Navoiy (2,4 %) va Xorazm (2,5 %) viloyatlarida qayd etildi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida eng ko'p importyorlar Toshkent shahriga to'g'ri kelgan bo'lsa (jamiga nisbatan 47,3 %), eng kam ulush Surxondaryo viloyatiga to'g'ri keldi (jamiga nisbatan 1,1 %).

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ushbu mavzu yuzasidan maqolani tayorlashda asosan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining tashqi savdo aylanmasi doirasida tayorlangan axborotnoma ma'lumotlaridan faol foydalanildi. Bundan tashqari Surxondaryo viloyatining statistik axborotnomasini o'rganish orqali quyidagi ma'lumotlar o'rganildi. Surxondaryo viloyatining statistik axborotnomasi Surxondaryoning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, iqtisodiyot tarmoqlari va

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi axborotnomasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan mustaqil tayorlandi.

hududlar holatini kompleks tavsiflovchi viloyat statistika boshqarmasining choraklik nashri hisoblanadi. Statistik axborotnomada 2023- yil yanvar– sentabr oylari yakunlari bo'yicha Surxondaryo viloyatining asosiy statistik ko'rsatkichlari chop etilgan. Ushbu nashrda 2023-yilning I choragidan boshlab, hisobot davri uchun statistik ko'rsatkichlar Yevropa hamjamiyatining Iqtisodiy faoliyat turlari statistik tasniflagichiga (NACE Rev.2) asoslangan Surxondaryo viloyatining iqtisodiy faoliyat turlari umumdavlat tasniflagichi (IFUT–2) bo'yicha shakllantirilgan va taqdim etilgan. Shu bilan birga, mavjud iqtisodiy faoliyat turlaridan foydalanishda IFUT–2 talablari qo'llanilgan. Xususan, foydalanilayotgan yoki qayta ishlanayotgan mahsulotlarni ularning yangi turlari gaqayta shakllantirishga yo'naltirilgan barcha faoliyat turlari ishlab chiqarish jarayonlariga kiritilgan: tog'–kon sanoati va ochiq konlarni ishlash, qayta ishlab chiqarish sanoati, elektr, gaz, bug' bilan ta'minlash va havoni konditsiyalash, suv ta'minoti, kanalizatsiya tizimi, chiqindilarni yig'ish va utilizatsiya qilish, qurilish (tasniflagichning B, C, D, E, F seksiyalari). Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini, iqtisodiyot tarmog'i sifatida talqin qilishdagi tafovutni bartaraf etish maqsadida, yangilangan tasniflagichda qishloq xo'jaligi faqatgina dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishni o'z ichiga olmay, balki o'rmon va baliqchilik xo'jaliklari mahsulotlarini ham o'z ichiga oladi (Seksiya A "Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi"). Shuningdek, xalqaro statistika amaliyotiga muvofiq, iqtisodiy trendlarni yanada aniqroq tahlil qilish maqsadida, Yalpi hududiy mahsulot tuzilmasidagi iqtisodiy faoliyat turlarining ulush ko'rsatkichlari yalpi qo'shilgan qiymatga nisbatan keltirilgan (ya'ni, YAHM hajmidan mahsulotlarga soliqlar va subsidiyalar chiqarib tashlangan). Nashr 13 ta tematik qismlardan tashkil topgan bo'lib, u asosiy makroiqtisodiy indikatorlarni, shuningdek yalpi hududiy mahsulotni ishlab chiqarish, korxonalar va tashkilotlar, jumladan kichik tadbirkorlik sub'ektlarining iqtisodiy faoliyati, investitsion faollik, qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi, sanoat, qurilish, bozor xizmatlarining rivojlanish dinamikasi to'g'risidagi statistika ma'lumotlarini o'z ichiga oladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda asosan tahliliy usullardan, taqqosama tahlil, hamda prognozlash usullaridan faol tarzda foydalanilgan holda Surxondaryo viloyatining tashqi savdo aylanmasining statistik ko'rsatkichlari jadvallar va rasmlardan foydalangan holda taqdim etilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimizda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar xorijiy davlatlar bilan savdo aloqalarining jadal o'sishiga xizmat qilmoqda Xususan mamlakatning eksport salohiyatini oshirish bo'yicha qabul qilingan qarorlar mahalliy kompaniyalarga tashqi bozorlarda ko'proq tajriba orttirishga imkon beradi Pirovardida ular jahon savdosida raqobatdosh ustunlikka ega bo'ladi.

Surxondaryo viloyatida bu borada so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan eksportni rag'batlantirish importni optimallashtirish va umuman olganda tashqi savdo muvozanatini ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan chora tadbirlar natijasida 2024 yil yanvar avgust oylarida viloyatning tashqi savdo aylanmasi matnda TSA 279 852 5 ming AQSH dollariga yetdi va 2023 yilning yanvar avgust oylariga nisbatan 71 554 1 ming AQSH dollariga yoki 34 4 ga ko'paydi.

Tashqi savdo aylanmasi muayyan davr uchun mamlakat eksporti va importi qiymatining miqdori hisoblanadi. Tovarlarining tashqi savdo statistikasi O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kirish (yoki O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqish eksport natijasida mamlakat material resurslari zaxiralariga qo'shiladigan yoki ulardan ayirib tashlanadigan tovarlar hisobini tashqi savdo umumiy hisob tizimi asosida yuritiladi).

Tashqi savdo aylanmasi

2024-y.: **279 852,5** +34,4 %

(2023-y.: **208 298,4**)

Saldo

2024-y.: **85 743,1** (2023-y.: **59 033,6**)

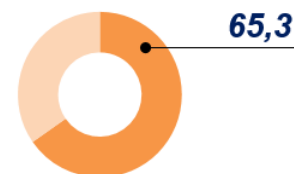

Eksport

2024-y.: **182 797,8** +36,8 %

(2023-y.: **133 666,0**)

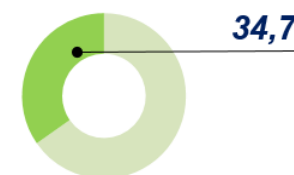
TSAdagi ulushi, % da

Import

2024-y.: **97 054,7** +30,0 %

(2023-y.: **74 632,4**)

2-rasm. Surxondaryo viloyatining tashqi savdo aylanmasi (yanvar-avgust, ming AQSH dollari)²

TSAda eksport hajmi 182 797 8 ming AQSH dollariga 36 8 ga ko'paydi va import hajmi 97 054 7 ming AQSH dollariga 30 0 ko'paydi. Hisobot davrida 85 743 1 ming AQSH dollari qiymatida aktiv tashqi savdo balansi qayd etildi.

Sanoat mahsulotlari importi asosan cho'yan yoki legirlanmagan po'lat (3 110 9 ming AQSH dollari), noruda qazilmalardan olingan mahsulotlar (619 3 ming AQSH dollari) metall ardan tayyorlangan buyumlar (321 6 ming AQSH dollari) yigirilgan ip, matolar, tayyor buyumlar va shunga o'xshash mahsulotlar (26 5 6 ming AQSH dollari), rezina buyumlari (109 0 ming AQSH dollari) qog'oz karton va qog'oz massasi, qog'oz yoki kartondan tayyorlangan buyumlar (41 5 ming

² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi axborotnomasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan mustaqil tayyorlandi.

AQS H dollari) rangli metallar 25,7 ming AQS H dollari), va probka va daraxtdan tayyorlangan buyumlar (mebeldan tashqari 17,7 ming AQS H dollari) tashkil topgan³

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qiladigan bo'lsak, mamlakatimiz eksport ulushida Surxondaryo viloyatining ulushi eng kam bo'lganligi bois quyidagi usullar va chora-tadbirlar bo'yicha ishlar amalga oshirilsa eksport salohiyatining o'sishini kuzatish mumkin bo'ladi:

- Viloyatda mavjud resurslardan unumli foydalanishni oshirish uchun, ulardan foydalangan holda ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish kerak. Masalan, viloyat iqlimi issiq bo'lganligi tufayli asosan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishga ixtisoslashtirib, olingan xom-ashyodan tayyor mahsulot tayorlashni yo'lga qo'yish mumkin.
- Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda Niderlandiya texnologiyasidan foydalanishni yo'lga qo'yish viloyat miqyosida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish hajmini oshishiga olib keladi, chunki Niderlandiya yer hajmi bo'yicha Amerika Qo'shma Shtatlarining 0.49%ini tashkil etishiga qaramasdan, innovatsiyalar hisobiga jahon qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportida 2023-yil hisobida AQSh va Braziliyadan keying 3-o'rinni egallab, eksport salohiyati 134 mlrd AQSh qollarini tashkil etgan. Qishloq xo'jaligida innovatsiyalarni joriy etish va innovatsion jarayonlarni jadallashtirish o'z o'rnida resurslar tejalishiga ham zamin yaratadi, bunda asosan suv bilan bog'liq muammolar yoki tuproq erroziyasi kabi masalalarning ham yechilishiga imkon yaratadi.
- Viloyatimiz asosan paxta xom-ashyosini ham yetishtirishda yetakchilardan hisoblanib, bunga uning qulay iqlim sharoiti ham imkon beradi. Xech kimga sir emaski, jahon bozorida tarkibida paxta tolasi yuqori darajada bo'lgan kiyim-kechak mahsulotlari ancha qimmat hamda talabgor hisoblanadi. Biz shu tendensiyadan foydalanishimiz mumkin, buning uchun quyidagilarni amalga oshirishimiz kerak:
 - Paxta xom-ashyosini yetishtirishda investitsion sug'orish usullaridan foydalanish;
 - Yangi unumdor paxta o'simligi navlarini yaratish yoki mahalliy lashtirish;
 - Paxta tolasini boshqa turdagi matolar bilan birlashtirgan holda yangi turdagi sifatli va har qanday talabga javob beradigan mato xom-ashyosini ishlab chiqishni yo'lga qo'yish;
 - Tayorlangan mahalliy matodan foydalangan holda yuqori va zamonaviy dizaynga mos bo'lgan kiyim-kechak turlarini ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish.
- An'anaviy chora-tadbirlar qatorida, tadbirkorlarning fikr-mulohazalari bo'yicha so'rovlar shuni ko'rsatadiki, o'tmishda muvaffaqiyatli bo'lgan chora-tadbirlardan biri bojni kamaytirish sxemasi hisoblanadi. Boj to'lovlarini to'lashning standart sxemalarini quyidagi yo'llar bilan takomillashtirish mumkin: ularni bilvosita eksport

³ Surxondaryo viloyati tashqi savdo aylanmasi

qiluvchilar uchun ham ochiq qilish va eksport qilinadigan yakuniy mahsulotlarni ishlab chiqarishda foydalaniladigan import qilinadigan materiallarga kengaytirish; kredit talablarini kamaytirish maqsadida eksport qiluvchi firmalar uchun bojni oldindan to'lashni bekor qilish.

- Qisqa va (ayniqsa) uzoq muddatli kreditlarning mavjudligi eksportchilar uchun juda muhimdir. Bu kichik va o'rta korxonalar
- uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega, ular uchun kredit cheklovlari yirik firmalarga qaraganda ko'proq majburiydir. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi firmalarning katta qismini kichik va o'rta korxonalar tashkil qilganligi sababli, eksport o'sishiga yordam berish uchun ushbu sohani yaxshilash zarur. □ Hukumat eksport bilan bog'liq tartibga solishni soddalashtirishi kerak; Uzoq byurokratik tartib-qoidalar, ayniqsa, yangi eksportchilarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, hukumatlar tashqi bozorlar va eksportga qo'yiladigan talablar to'g'risida axborot to'plash va tarqatishni yaxshilashi kerak. Ushbu toifadagi harakatlar rivojlangan mamlakatlar bozorlariga eksport qilish uchun mahsulot standartlari va boshqa texnik talablarni ham hisobga olishi kerak.
- An'anaviy siyosat vositalaridan tashqari eksportchilar va hukumat va biznes sub'ektlari o'rtasidagi hamkorlikni yaxshilash orqali eksport o'sishiga yordam berish mumkin. Masalan, bugungi kunda kichik va o'rta korxonalarning xalqaro bozorlarga chiqishiga yordam berish uchun eksport konsorsiumlaridan foydalanish imkoniyatlari haqida xabardorlik ortib bormoqda. Bu hukumat aralashuvining boshqa shakllariga qo'shimcha sifatida qaralishi mumkin.
- Eksport o'sishini rag'batlantirish qisqa va uzoq muddatli siyosatni uyg'unlashtirishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan ichki siyosat (masalan, mahalliy mahsulotlarning mahsuldorligini va texnologik mazmunini oshirishga qaratilgan) o'rtasidagi to'ldiruvchilikdan foydalanish ham muhimdir.⁴

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi.
2. Surxondaryo viloyati tashqi savdo aylanmasi.
3. <https://www.theigc.org/blogs/successful-strategies-help-developing-countries-boost-exports;>

⁴ <https://www.theigc.org/blogs/successful-strategies-help-developing-countries-boost-exports;>